

LIMBAJ ȘI EXPERIENȚĂ UMANĂ

Valentina ANA

Universitatea „Petrol-Gaze” din Ploiești, România

Abstract

All languages have certain categories of expression that seem to correspond to the same model. The forms used by these categories are registered and catalogued in descriptions but their functions are revealed only through study in an exercise of language and in realizing of an address. They are elementary categories, irrespective of any cultural determination, a subjective experience of the subjects that interfere and place themselves in or through language. Our paper tries to clear up two fundamental categories of the address: the person and the time.

Toate limbile sunt de acord cu anumite categorii de expresie, care par să corespundă aceluiași model.

Formele împrumutate de către aceste categorii sunt înregistrate și inventariate în descrieri, dar funcțiile lor se manifestă numai prin studierea lor în exercițiul limbajului și în realizarea alocuțiunii. Ele reprezintă categorii elementare, independente de orice determinare culturală, o experiență subiectivă a subiecților care intervin și se situează în și prin limbaj.

Se încearcă să se elucideze două categorii fundamentale de alocuțiuni. Una este cea a persoanei și cealaltă este cea a timpului.

Fiecare om se situează ca individ așa cum se situează *eu* în comparație cu *tu* și *el*. Acest comportament va fi considerat ca *instinctiv*. În realitate, el reprezintă o structură de opoziții lingvistice, caracteristice alocuțiunii. Cel care vorbește, se referă, totdeauna, folosind același indicator, la el însuși, ca vorbitor. În acest caz, acest act al alocuțiuni care îl anunță pe *eu* va fi considerat, atunci când se produce, ca același act receptat, deși se repetă de mai multe ori. Această situație se creează deoarece, de fiecare dată se realizează inserția locutorului într-un anumit moment de timp și o textură diferită de circumstanțe și de alocuțiune. Astfel încât, în orice limbă, *eu*, care în inventarul formelor limbii reprezintă numai un element lexical, dacă este activat în alocuțiune introduce prezența persoanei care face posibil limbajul.

Atunci când pronumele *eu* apare într-un enunț care evocă, explicit sau nu pronumele *tu*, pentru a se opune lui *el* se realizează o nouă experiență umană. În acest fel, putem să măsurăm distanța între element și funcția sa.

Aceste pronume există în toate gramaticile, se oferă ca orice simbol și sunt foarte accesibile. Dacă pronumele *eu* se pronunță el nu mai reprezintă un element al unei paradigme ci o unică desemnare. Astfel, aceasta înseamnă actualizarea unei experiențe esențiale, al cărui instrument trebuie să se prezinte în orice limbă. În funcție de această experiență, care este o experiență esențială, se definește posibilitatea de existență a alocuțiunii. Limbajul nu ar putea exista dacă această experiență s-ar schimba totdeauna, ca o expresie diferită.

Această experiență este inerentă formei care o transmite, instituind persoana în alocuțiune și, în consecință, orice persoană din momentul în care vorbește. De asemenea, *eu* își schimbă totdeauna statutul în timpul comunicării. Mecanismul acestei subiectivități presupune o dialectică spațială.

Limba îi dotează pe vorbitori cu același sistem de referințe personale. Fiecare dintre aceste referințe sunt adaptate de către vorbitori printr-un act de limbaj și, la fiecare utilizare, din momentul în care este asumat prin enunțatorul său va fi unic și fără pereche, imposibil de a realiza de două ori în același mod. Dar, fără alocuțiune efectivă, pronumele reprezintă numai o formă goală care nu are nici o legătură cu un obiect sau cu un concept. Are realitatea sa și esența sa numai în alocuțiune.

Pronumele personal nu reprezintă unica formă a acestei maniere. În aceeași situație se află și alți indicatori, ca de exemplu, seria deicticelor. Menționând obiectele, demonstrativele ordonează spațiul în funcție de un punct central, reprezentat de Ego, conform cu anumite categorii. Obiectul este aproape sau departe de mine sau de tine, sus sau jos, vizibil sau invizibil, cunoscut sau necunoscut ș.a. În acest fel, sistemul de coordonate spațiale poate să localizeze orice domeniu, în momentul în care persoana care îl ordonează se reprezintă pe ea însăși, drept centru de referință.

Între formele lingvistice importante ale experienței subiective, cea mai bogată este cea care exprimă timpul. Ea este și cea mai dificilă de explorat.

Ne propunem să demonstrăm că termenul de *timp* se aplică la unele reprezentări foarte variate, care semnifică modalitățile de organizare a lucrurilor. De asemenea, limba conceptualizează timpul în alt mod decât gândirea.

Se creează confuzia și, este destul de răspândită, că anumite limbi, pentru că nu sunt flexionare, nu au verbe. Se presupune că numai verbul permite exprimarea timpului. De aceea, este necesară o explicație. În primul rând, categoria de *verb* există și în limbile neflexionare și categoria de timp este compatibilă cu toate tipurile de structuri lingvistice. De asemenea, organizarea paradigmatică specifică a formelor temporale din anumite limbi, în special limbile indo – europene, nu are un privilegiu exclusiv pentru a exprima timpul.

Altă confuzie, mai generală și mai naturală apare atunci când se consideră că sistemul temporal al unei limbi reproduce esența timpului *obiectiv*, ceea ce înseamnă o tendință foarte puternică de a vedea, în limbă, un calc al realității.

Adevărul este că, limbile ne oferă numai anumite construcții ale realului și, probabil că diferă în special modul de elaborare al unui sistem temporal complex.

Trebuie să întrebăm care este nivelul de exprimare lingvistică pentru a cunoaște noțiunea de timp, așa cum există el în toate limbile și așa cum se caracterizează această noțiune.

Înainte de a aborda timpul specific în limbă, este necesar să se distingă succesiv, cele două noțiuni distincte ale timpului.

Timpul fizic din lume este un continuu infinit uniform, linear, segmentabil, așa cum dorește fiecare om. Corelativul său uman reprezintă un decurs foarte variat, măsurat de fiecare individ în funcție de emoțiile lui și de ritmul vieții sale interioare. Pentru că este o opoziție foarte cunoscută nu este nevoie să o abordăm mai mult.

Decursul interior al timpului fizic care este durată reprezintă corelarea sa psihică.

Mai există și *timpul cronic*, timpul întâmplărilor și care cuprinde și propria viață, cu multitudinea de întâmplări.

Din punctul de vedere al perspectivei despre lume, ca și a perspectivei existenței noastre personale, atunci există un timp unic și acesta este timpul despre care am vorbit până acum.

Să încercăm să caracterizăm propria sa structură și modalitatea noastră de a o concepe.

Timpul nostru este infinit și ireversibil și reprezintă o experiență comună. Se știe că nu putem să trăim întorcându-ne la copilărie, nici măcar ziua anterioară, atât de recentă, nici măcar momentul anterior momentului prezent. Viața noastră are, totuși, referințe care pot să fie situate cu precizie pe o scară recunoscută de către toți și care reprezintă legătura noastră cu trecutul imediat sau depărtat. De aici rezultă o proprietate esențială a timpului cronic care are nevoie să fie clarificată.

În interiorul fiecărui om există un observator care poate să treacă prin toate întâmplările în două direcții: de la trecut spre prezent sau de la prezent spre trecut.

Viața noastră reprezintă o întâmplare de acest fel care este coborâtă sau urcată în viziunea noastră. În acest sens, timpul *cronic* ancorat în istorie, admite o perspectivă direcțională, timp în care viața noastră aleargă într-un sens unic (imagine preconceptă). Noțiunea de întâmplare este esențială aici.

Ceea ce se numește *timp* în cadrul timpului cronic înseamnă continuitatea în care sunt dispuse în serie sistemele distincte care sunt întâmplările. Pentru că întâmplările nu înseamnă timp, ele există *în* timp. Timpul cronic, ca și timpul fizic are o dublă versiune: obiectivă și subiectivă.

În toate formele culturii umane și în orice perioadă, se poate observa un efort de obiectivare a timpului cronic. Aceasta este o condiție necesară în viața comunităților și în viața indivizilor în societate. Dacă este socializat, acest timp reprezintă timpul calendaristic.

Toate societățile umane au realizat un calcul sau o diviziune a timpului cronic, având în vedere fenomenele naturale: alternanța între zi și noapte, traiectoria soarelui, mișcarea mareelor, anotimpuri climaterice sau de vegetație ș.a.

Calendarele au trăsături comune care reflectă condițiile care trebuiesc realizate. Ele pleacă dintr-un moment axial care reprezintă punctul zero al calculului: o întâmplare atât de importantă astfel încât imprimă lucrurilor o nouă direcție (nașterea lui Isus sau a lui Budha, încoronarea unui suveran ș.a). Este prima condiție care se va numi *stativă*. De aici rezultă a doua condiție care se numește *directivă*. În funcție de axa de referință ea se enunță în termeni contrari *înainte.../ după...*

A treia condiție se va numi *mensurativă*.

Se stabilește un repertoriu de unități de măsură care denumesc distanțele constante între fenomenele cosmice. În acest fel, distanța dintre apariția și dispariția soarelui în două puncte diferite ale orizontului va reprezenta „ziua”; distanța între conjuncțiile lunii și soarelui va reprezenta „luna”; distanța definită de o revoluție completă a soarelui și de anotimpuri, va reprezenta „anul“.

Se pot adăuga și alte unități, fie care reprezintă grupuri (săptămână, lună, trimestru, secol...), fie care reprezintă diviziuni (oră, minut,...), dar nu se folosesc totdeauna.

Ceea ce am prezentat până acum reprezintă caracteristicile *timpului cronic*.

Plecând de la axul *stativ* întâmplările se aranjează în funcție de o perspectivă directivă, anterioară sau posterioară. În comparație cu acest ax ele se află într-o diviziune care permite măsurarea distanței care le separă de ax. De exemplu, o anumită lună și o anumită zi a anului respectiv. Fiecare diviziune (an, lună, zi) se află într-o serie infinită de termeni identici și constanți, fără lipsuri sau inegalități, astfel încât întâmplarea care trebuie să fie situată, poate să fie localizată cu precizie în serie cronică prin coincidența sa cu o anumită diviziune.

Pentru că sistemul depinde de necesitățile istorice, axul de referință nu se poate deplasa, constituind o întâmplare reală în lume, nu una de convenție revocabilă. Spațiile sunt consecvente în ambele extreme ale axului. În sfârșit, calculul spațiilor este fix și imuabil. Dacă nu era fix, probabil că universul nostru mental ar pluti în derivă. Dacă nu ar fi imuabil, anii s-ar confunda cu zilele sau, dacă fiecare dintre noi le-ar calcula cum dorește, atunci nu s-ar putea pronunța nici o alocuțiune rațională despre nimic și întreaga istorie ar vorbi într-un limbaj insipient (neștiutor).

În acest fel, poate să pară natural ca structura timpului să fie caracterizată prin permanență și flexibilitate. Dar aceste caracteristici reprezintă rezultatul atemporalității de organizare socială a timpului cronic. Acest timp, măsurat de calendar este atemporal în ceea ce privește propria sa fixitate. Zilele, lunile, anii înseamnă cantități fixe, deduse din observațiile imemorabile rezultate din

jocurile cosmice, dar aceste cantități sunt denumiri ale timpului care nu participă la natura timpului, astfel încât nu au nici o temporalitate. În funcție de specificul său lexical, se pot asimila numerelor care nu posedă nici o proprietate a materiei denumită de ele.

Calendarul nu depinde de timp și nu se desfașoară cu el. El prezintă serii de unități constante numite *zile*, reunite în unități superioare: luni, ani ș.a. Dar, pentru că o zi este identică cu alta, calendarul nu prezintă zilele ca trecut, prezent sau viitor. Numai cel care trăiește timpul poate să includă o zi într-una dintre aceste categorii.

Timpul cronic fixat în calendar nu reprezintă timpul trăit și de aceea nu poate să coincidă cu el; fiind obiectiv, el propune măsurări și diviziuni uniforme care organizează întâmplările, dar acestea nu coincid cu categoriile specifice ale experienței temporale umane.

Ce putem spune despre *timpul lingvistic* în comparație cu *timpul cronic*?

Este evident că o întâmplare în timpul cronic reprezintă altceva decât aceeași întâmplare într-un timp lingvistic (al limbii). Experiența umană a timpului se manifestă prin el și acest timp lingvistic este pentru noi atât de puțin reductibil și timpului cronic și timpului fizic.

Ceea ce este specific timpului lingvistic este organizarea sa care depinde de exercițiul limbajului, ceea ce se definește și se ordonează în funcție de alocuțiune.

Acest timp are propriul său centru - un centru generator și axial al aceluiași timp – în prezentul instanței discursive. Atunci când se folosește forma de „prezent“ (sau un echivalent) întâmplarea este contemporană cu instanța discursivă menționată. Este evident că acest prezent, cu funcția alocuțiunii nu poate fi localizat în nici o diviziune a timpului cronic, pentru că admite toate aceste diviziuni, dar, în același timp nu se referă la nici una. Vorbitorul consideră ca prezent tot ceea ce el propune prin urmare în virtutea formei lingvistice utilizate. De fiecare dată când vorbește cineva, prezentul este altul, pentru că este un nou moment. De aceea, aceasta este o nouă proprietate, și destul de originală a limbajului. Și pentru că este atât de specifică, este nevoie să se caute un termen distinct pentru a determina timpul lingvistic.

Prezentul lingvistic înseamnă baza opozițiilor temporale în limbă. Acest prezent care se mișcă împreună cu alocuțiunea, dar continuă să rămână prezent, este linia care separă două momente inerente ale exercițiului de vorbire: momentul când întâmplarea nu mai există în prezent și trebuie să se evoce ca amintire și momentul când va fi și va apărea ca perspectivă.

Se poate remarca faptul că, în realitate, limbajul dispune de o singură expresie temporală, prezentul, implicit prin natura sa.

Atunci când se explicitează formal, se folosește una din redundanțele frecvente în utilizarea fluentă. În același timp, trecutul și viitorul, totdeauna explicitate în limbă, nu se află la același nivel cu prezentul. Ele nu există în timp în funcție de propria lor poziție, ci ca diferite puncte în

comparație cu prezentul (înainte sau după, pentru că individul se îndreaptă spre timp sau timpul se îndreapta spre individ, în funcție de reprezentarea lui).

Limba are sarcina să ordoneze timpul plecând de la un ax, care totdeauna este o instanță discursivă. Ar fi imposibil ca acest ax referențial să se deplaseze în trecut sau în viitor. O limbă nu ar putea exista dacă punctul său de plecare în ordonarea timpului n-ar coincide cu prezentul lingvistic și axul temporal ar fi o simplă variabilă temporală.

În acest fel se ajunge la verificare, corespunzătoare adevăratei naturi a limbajului. Unicul timp inerent al limbii este prezentul alocuțiunii, un prezent implicit. El determină alte două referințe temporale care se explică printr-un arătător și care indică prezentul ca o linie de separare între ceea ce nu mai este prezent și ceea ce urmează să fie. Aceste două referințe nu aparțin timpului, ci perspectivelor despre timp, proiectate înainte și după, plecând de la punctul prezent. Se pare că aceasta reprezintă experiența fundamentală a timpului, manifestată de către fiecare limbă. Ea clarifică sistemele temporale concrete, organizarea formală a diferitelor sisteme verbale.

Se constată, ca fapt semnificativ, că în limbi de diferite tipuri, nu lipsește forma de trecut, aceasta fiind frecvent dublă sau triplă.

Ca ultim aspect al temporalității este modalitatea de inscripționare în procesul de comunicare. Timpul lingvistic are propriile sale diviziuni aranjate într-o ordine proprie, independente de timpul cronic. În același timp, ea se definește prin trei articulații distincte și este foarte limitată de fiecare dintre ele.

Atunci când, datorită rașiunilor practice, vorbitorul transpune perspectiva sa temporală în spatele limitelor enunțate de „ieri” sau „mâine”, alocuțiunea pleacă din propriul său plan și folosește gradațiile timpului cronic, începând cu calculul unităților: „sunt opt zile”, “după trei luni” ș.a. Operatorii efectuează transpunerea din timpul lingvistic în timpul cronic.

Intersubiectivitatea are propria sa temporalitate, propriii săi termeni, propriile sale dimensiuni.

Numai în acest fel se poate vedea modalitatea de reflectare în limbă a experienței unei relații primordiale, constante, reversibile, între vorbitor și interlocutor.

În sfârșit, experiența umană a limbajului face totdeauna referință la actul lingvistic, implicat în procesul de schimb.

Bibliografia

Emile Benveniste : *Problemes de linguistique générale*, Traslación Coyright, 2000

Eugenio Coseriu : *Introducción a la lingüística*, Madrid, Editorial Gredos, 1986 (“Biblioteca Románica Hispánica”)